

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การปฏิรูปการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่น และปัญหาสำคัญของการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่นนับแต่ปี 2540 เป็นต้นมา และเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมให้การเมืองภาคพลเมืองได้มีความยั่งยืนมากขึ้นในการเมืองการบริหารท้องถิ่นไทยในระยะยาว

ระเบียบวิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักได้แก่ การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์/การสนทนากลุ่ม และเสริมด้วยการวิจัยเชิงปริมาณโดยการส่งแบบสอบถาม และใช้สถิติร้อยละ ประชากรวิจัยได้แก่ ประธาน/สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล และสมาชิกสภาพัฒนาการเมือง (1) และ (2) ผู้บริหารท้องถิ่น กรรมการ/ที่ปรึกษากรรมการปฏิรูปท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างการสัมภาษณ์/สนทนากลุ่มได้แก่ ประธาน/สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลจำนวน 22 คน สมาชิกสภาพัฒนาการเมือง (1) และ (2) จำนวน 8 คน ผู้บริหารท้องถิ่นจำนวน 2 คน กรรมการ/ที่ปรึกษากรรมการปฏิรูปท้องถิ่น 2 คน กลุ่มตัวอย่างที่ส่งแบบสอบถามได้แก่ สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลจำนวน 200 คน และสมาชิกสภาพัฒนาการเมือง จำนวน 50 คน

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

1. หลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีกฎหมายกำหนดให้ภาคพลเมืองมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น แต่ผลการศึกษาพบว่า ภาคพลเมืองยังมีบทบาทที่จำกัดในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารขององค์กรบริหารท้องถิ่นเนื่องจากความรู้ และขาดความชำนาญในการเข้าถึงข้อมูลที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร อาทิ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ส่วนบทบาทในการเรียกร้อง เสนอความเห็นได้มีเพิ่มขึ้นพอสมควรโดยเฉพาะประเด็นทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม บทบาทด้านการร่วมปฏิบัติกับองค์กรบริหารท้องถิ่นซึ่งมีกฎหมาย ระเบียบเปิดช่องให้ภาคพลเมืองเข้าร่วมดำเนินงานกับองค์กรบริหารท้องถิ่นแต่ในทางปฏิบัติก็ยังมีบทบาทจำกัดขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถและภาวะผู้นำของตัวแทนภาคพลเมืองที่เข้าร่วมกับองค์กรบริหารท้องถิ่น การยอมรับของผู้บริหารท้องถิ่น และการอุปถัมภ์ทางการเมือง ส่วนบทบาทด้านการตัดสินใจร่วมกับ

ผู้บริหารองค์กรบริหารท้องถิ่นและบทบาทการกำกับ ตรวจสอบผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น เป็นบทบาทที่การเมืองภาคพลเมืองยังมีส่วนร่วมน้อย

2. ปัญหาสำคัญของการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมาจนถึงขณะนี้ (ปี 2558) ได้แก่ 1) ปัญหาเงินนโยบาย 2) ปัญหาการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ 3) ปัญหากฎหมาย 4) ปัญหาการขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ 5) การขาดระบบและกลไกที่หนุนเสริมชุมชนให้เข้มแข็ง 6) ปัญหาระดับการศึกษาทางการเมืองของประชาชน 7) ปัญหาข้อมูลข่าวสารที่ไม่เพียงพอ 8) ปัญหาเศรษฐกิจของประชาชนในท้องถิ่น 9) ปัญหาสังคม วัฒนธรรม 10) ปัญหาระดับความสำนึกพลเมือง 11) ปัญหาขาดผู้นำเข้มแข็ง 12) ปัญหาการเมืองท้องถิ่นและความไม่ใส่ใจของผู้นำท้องถิ่น

การอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีบทบัญญัติหลายมาตราที่ทำให้บทบาทของการเมืองภาคพลเมืองของไทยในการเมืองการบริหารท้องถิ่นมีเพิ่มมากขึ้นคือ บทบาทด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษาหรือ ด้านการเสนอความคิดเห็น ด้านกำกับ ตรวจสอบโดยการยื่นถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น การยื่นขอให้มีร่างข้อบัญญัติท้องถิ่น เป็นต้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของจากรุวรรณ แก้วมะโน (2555) ทิฆัมพร รอดขันเมือง (2557) พิชราวดี ศรีชัย (2552) ยงยุทธ สิงห์ธวัช (2551) มาลี ปานม่วง (2554)

แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว กล่าวได้ว่า บทบาทการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่นยังขาดความเข้มแข็ง และความต่อเนื่องทำให้ไม่มีพลังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงกว้างได้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการขาดความสามารถในการบริหารอย่างเป็นระบบซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ (2558) ที่เห็นว่า การเมืองภาคพลเมืองแม้มีจำนวนมากขึ้นแต่ยังขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบทำให้ขาดพลัง

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยเงินนโยบายของรัฐบาลเป็นปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อความเข้มแข็งของการเมืองภาคพลเมืองซึ่งที่ผ่านมารัฐบาลยังไม่ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคพลเมืองอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับเสกสรรค์ ประเสริฐกุลที่เห็นว่า อุปสรรคประการหนึ่งของการเมืองภาคพลเมืองคือ นโยบายของรัฐและรัฐบาล (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล 2557)

สำหรับปัจจัยภายในของการเมืองภาคพลเมืองเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการขาดผู้นำที่เข้มแข็งเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญของการเมืองภาคพลเมืองในท้องถิ่น ซึ่งการศึกษาพบว่า หลายองค์กรการเมืองภาคพลเมืองไม่สามารถมีบทบาททางการเมืองการบริหารท้องถิ่นที่เข้มแข็งได้เพราะขาดผู้นำที่เข้มแข็งซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ และผล

การศึกษาของอุมาพร ทานรุ่งชโรทร (2551) ในเรื่องการเสริมพลังอำนาจชุมชนโดยอุมาพรฯ เห็นว่าการจะเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนได้ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง เช่นเดียวกับการศึกษาของพัชรวดี ตรีชัย ในเรื่อง การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ปัจจัยสำคัญที่สังคมสามารถพลิกฟื้นจากวิกฤตต่าง ๆ และสามารถทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ได้แก่ ผู้นำที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของประชาชน การมีทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และกลยุทธ์ที่ผู้นำชุมชนใช้ในการพลิกวิกฤตเป็นโอกาสได้แก่ การมีสภาชุมชน และการจัดทำแผนชุมชน (พัชรวดี ตรีชัยการวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วารสารร่วมพลัง ปีที่ 27 ฉบับที่ 1 ตุลาคม 2551 – มกราคม 2552) และสอดคล้องกับการศึกษาของวิทยา จันทรแดงและจำนง อติวัฒน์สิทธิ์ เรื่องการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน พบว่า 1) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคีได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน และ 2) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็งได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์และมีแนวทางในการไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง 3) แนวทางสร้างชุมชนเข้มแข็งคือ แนวทางการฟื้นฟูชุมชน แนวทางการปรับตัวของชุมชน และแนวทางการดำรงอยู่ของชุมชน (วิทยา จันทรแดง และจำนง อติวัฒน์สิทธิ์)

ปัญหาการเมืองท้องถิ่นเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สมควรนำมาอภิปรายกล่าวคือ การศึกษาพบว่า การเมืองท้องถิ่นระหว่างผู้ชนะการเลือกตั้งท้องถิ่นกับผู้พ่ายแพ้การเลือกตั้งส่งผลต่อการเมืองภาคพลเมืองเพราะทำให้เกิดความหวาดระแวงทางการเมืองว่า ฝ่ายผู้แพ้การเลือกตั้งอาจใช้ประชาชนในการขัดขวางการบริหารงานของผู้ชนะการเลือกตั้งหรือเอาผู้ชนะการเลือกตั้งออกจากตำแหน่งได้ เช่น กรณีการยื่นถอดถอนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยโก้น จังหวัดน่าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของยงยุทธ สิงห์ธวัช (2551) มาลี ปานม่วง (2554) และปรธาน สุวรรณมงคล (2554) ส่งผลให้ผู้บริหารท้องถิ่นไม่ค่อยให้การสนับสนุนการเมืองภาคพลเมืองเช่น สภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นต้น มากเท่าที่ควร ในขณะที่มักให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือองค์กรที่ผู้บริหารท้องถิ่นมีส่วนจัดตั้งมากกว่า เช่น คณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาล เป็นต้น

ปัญหาทางกฎหมายเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการมีบทบาทของการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่นเนื่องจากว่า กฎหมายซึ่งควรเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการมีบทบาทของการเมืองภาคพลเมืองแต่กลับเป็นอุปสรรคขัดขวางการมีบทบาทดังเช่นกรณีของการยื่นถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่นออกจากตำแหน่งซึ่งมีขั้นตอนที่ยุ่งยากทำให้การยื่นถอดถอนกระทำได้ยากซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเสาวลักษณ์ ปิต (2556) และนิจจารีย์ ภาคินปริพรรห์ (2558) และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การยื่นถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่นโดยประชาชน

ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีไม่มากนักแต่มีกฎหมายนี้หลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

จากการศึกษายังพบว่า เงื่อนไขสำคัญของการขับเคลื่อนการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับระดับการศึกษาทางการเมืองของประชาชนในท้องถิ่นที่จะมีผลต่อความมั่นใจในศักยภาพของตนในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ไปสู่สิ่งที่คาดหวังในอนาคตซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของจากรูวรรณ แก้วมะโน (จากรูวรรณ แก้วมะโน 2554) ที่พบว่า หากประชาชนมีความมั่นใจในศักยภาพของตนที่จะเปลี่ยนแปลงจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแยกออกเป็นข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิรูปเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะการปฏิรูปเชิงนโยบาย

1.1 ให้รัฐบาลแถลงนโยบายต่อรัฐสภาในการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองที่เป็นรูปธรรมชัดเจนเช่น การเสนอร่างกฎหมายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การจัดตั้ง “สภาพลเมือง” การเสนอปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการยื่นถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น และกฎหมายการยื่นเสนอร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นโดยประชาชน เป็นต้น

1.2 ให้รัฐบาลจัดทำแผนยุทธศาสตร์การเมืองภาคพลเมืองเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักของรัฐบาลโดยมีเป้าหมายและมาตรการสนับสนุนส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองที่ชัดเจน

1.3 ให้รัฐบาลกำหนดนโยบายและแนวทางให้ส่วนราชการให้การช่วยเหลือและสนับสนุนกิจกรรมขององค์กรการเมืองภาคพลเมือง เช่น สภาองค์กรชุมชนตำบลในจังหวัดและให้คำแนะนำต่อองค์กรบริหารท้องถิ่นในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลในเขตขององค์กรบริหารท้องถิ่นนั้น

1.4 รัฐควรมีนโยบายให้องค์กรบริหารท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณขององค์กรบริหารท้องถิ่น และให้องค์กรบริหารท้องถิ่นสนับสนุนโครงการ/กิจกรรมที่อยู่ในแผนชุมชนตามข้อเสนอของสภาองค์กรชุมชนตำบลซึ่งเป็นองค์กรภาคพลเมืองในท้องถิ่นไปประกอบการพิจารณาบรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่นด้วย

1.5 สนับสนุนให้พรรคการเมืองที่ส่งผู้สมัครเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปประกาศนโยบายส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองให้ชัดเจนในช่วงหาเสียงเลือกตั้งเพื่อให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้รับรู้และเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจใช้สิทธิเลือกตั้ง

1.6 ให้ผู้สมัครเลือกตั้งตำแหน่งผู้บริหารท้องถิ่นประกาศนโยบายการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองในการบริหารท้องถิ่นให้ชัดเจนในช่วงการหาเสียงเลือกตั้งเพื่อให้ผู้มีสิทธิลงคะแนนได้ทราบล่วงหน้า

1.7 ให้นายกองค์การบริหารท้องถิ่นแถลงนโยบายการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองในการบริหารท้องถิ่นต่อสภาท้องถิ่นและประชาคมท้องถิ่นให้รับทราบโดยทั่วกัน

2. ข้อเสนอแนะการปฏิรูปเชิงปฏิบัติ

2.1 รัฐบาลควรพิจารณาจัดตั้ง “สภาพลเมือง” ในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับชาติ โดยสมาชิกสภาพลเมืองในระดับตำบลเลือกมาจากตัวแทนสภาองค์กรชุมชนตำบล และผู้ทรงคุณวุฒิในตำบล สภาพลเมืองอำเภอเลือกมาจากตัวแทนสภาพลเมืองตำบล และสภาพลเมืองจังหวัดเลือกมาจากสภาพลเมืองอำเภอตามจำนวนที่กำหนด และให้สภาพลเมืองจังหวัดส่งตัวแทนสภาพลเมืองจังหวัด ๆ ละ 2 คน เป็นสมาชิกสภาพลเมืองแห่งประเทศไทย โดยสภาพลเมืองตำบล อำเภอ และจังหวัดทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษา เสนอแนะ และติดตามผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ และองค์การบริหารท้องถิ่นในพื้นที่ตำบล อำเภอ และจังหวัดตามลำดับ และเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ทราบและพิจารณาดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง และรายงานต่อสภาพลเมืองแห่งประเทศไทยทุกปี ส่วนสภาพลเมืองแห่งประเทศไทยมีหน้าที่ให้คำปรึกษา เสนอแนะและรายงานผลการติดตามผลการปฏิบัติงานหน่วยงานภาครัฐ และองค์การบริหารท้องถิ่นต่อรัฐสภา รัฐบาล องค์กรอิสระที่เกี่ยวข้อง อาทิ ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน เป็นต้น ซึ่งสภาพลเมืองถือเป็นกลไกสำคัญของภาคพลเมืองในการมีส่วนร่วมในการเมืองการบริหารในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

2.2 ส่งเสริมให้ภาคพลเมืองได้มีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณขององค์การบริหารท้องถิ่น โดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นออกกระเปาะเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการงบประมาณขององค์การบริหารท้องถิ่นให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้รับรู้ และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำงบประมาณประจำปีขององค์การบริหารท้องถิ่น และให้ตัวแทนภาคพลเมืองในชุมชนท้องถิ่นในรูปองค์กรหรือกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเป็นทางการ เช่น สภาองค์กรชุมชนตำบลซึ่งมีตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ตำบลได้ร่วมใน “คณะกรรมการจัดทำร่างข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี” และ “คณะกรรมการติดตามผลการใช้จ่ายงบประมาณประจำปี” ขององค์การบริหารท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้น การให้ภาคพลเมืองได้มีส่วนร่วมรับรู้และร่วมตัดสินใจในกระบวนการงบประมาณขององค์การบริหารท้องถิ่นนับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรมของการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่นเพราะการจัดสรรงบประมาณถือว่าเป็นสิ่งมีคุณค่าในท้องถิ่นที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชนท้องถิ่น และเป็นการทำ

ให้ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเมืองภาคพลเมืองที่ต้องร่วมมือกันอย่างเป็น “หุ้นส่วน” เพื่อประโยชน์ของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น

2.3 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนควรทำข้อตกลงร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในภูมิภาคเช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นต้น ในการให้การอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคพลเมืองเนื่องจากเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะหลากหลายในพื้นที่เพื่อให้มีสมรรถนะในการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชนตำบลและกลุ่มโดยให้ความสำคัญกับการนำปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรเพื่อนำประสบการณ์มาถ่ายทอดร่วมกับนักวิชาการในสาระเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชน วิธีการบริหารจัดการ กฎหมายที่จำเป็น เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคนิคการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล การบริหารงาน ภาวะผู้นำ การจัดทำแผนชุมชน การเขียนโครงการ โดยดำเนินการให้ครอบคลุมและต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนควรเน้นบทบาทการ “หนุนเสริม” หรือ “ชี้แนะ” มากกว่า “ชี้แนะ” ให้สภาองค์กรชุมชนตำบลต้องปฏิบัติตามเพื่อให้สภาองค์กรชุมชนตำบลมีอิสระมากขึ้นในการบริหารงานด้วยตนเอง.

ข้อเสนอในการวิจัยต่อไป

การปฏิรูปการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่ผู้วิจัยมีความตั้งใจในการค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบทบาทของการเมืองภาคพลเมืองในการเมืองการบริหารท้องถิ่นในบริบทขององค์กรบริหารท้องถิ่นซึ่งเป็นการเมืองภาคพลเมืองที่ได้รับมอบบทบาทจากภาครัฐให้ดูแลทุกข์สุขของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมาตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี 2475 แต่เพิ่งมีบทบาทอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมจริงจึงหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เช่นเดียวกับการเมืองภาคพลเมืองที่มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นหลังปี 2540 เช่นกัน ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้เห็นว่า การเมืองภาคพลเมืองยังมีบทบาทที่จำกัดในการเมืองการบริหารท้องถิ่นร่วมกับองค์กรบริหารท้องถิ่น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอให้ผู้สนใจในเรื่องนี้ได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการให้การศึกษาด้านการเมือง (Political Education) กับการเมืองภาคพลเมืองในชุมชนท้องถิ่น และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองในกระบวนการงบประมาณขององค์กรบริหารท้องถิ่น เพื่อให้การเมืองภาคพลเมืองมีบทบาทอย่างเข้มแข็งในการเมืองการบริหารท้องถิ่นในอนาคต.